

УДК 631.1:658:338.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-7-2>**Вакуленко В.Л.**

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
імені професора Й.С. Завадського,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1832>

Vitalii Vakulenko

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Мялковський В.А.

аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2801-5853>

Volodymyr Mialkovskiy

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Лю Юнтао

доцент Школи бізнесу,
Новий Західний Університет, Каліфорнія, США
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2141-9041>

Yuntao Liu

New Western University, California, USA

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

SPECIALISATION OF PRODUCTION AS A FACTOR FOR THE FORMATION OF EFFECTIVE COST MANAGEMENT IN THE CROP PRODUCTION INDUSTRY IN TODAY'S CONDITIONS

Анотація. Ефективне управління витрати є ключовим аспектом діяльності сучасного підприємства будь-якої галузі, оскільки саме це забезпечує ефективне використання усіх ресурсів та можливостей підприємства, а також належний рівень доходу від виробництва продукції або надання послуг. З огляду на це, важливим є врахування факторів, які можуть впливати на ефективність управління витратами, тим самим створюючи як можливості для ефективного управління, так і виклики, які можуть створити додаткові витрати та негативно вплинути на діяльність. Суттєвим фактором є спеціалізація, врахування якої позитивно впливає на формування ефективного управління витратами галузі рослинництва. Враховуючи це, у дослідженні було актуально з'ясувати те, як саме спеціалізація впливає на формування ефективного управління витратами. Мета дослідження – визначення ролі спеціалізації виробництва як одного з ключових факторів формування ефективного управління витратами галузі рослинництва в умовах повномасштабної війни в Україні. У ході дослідження проведено аналіз особливостей управління витратами підприємства, визначено фактори, які впливають на ефективність управління витратами. Відзначено фактори впливу на управління витратами в межах підприємства (технічні, організаційні, економічні та суб'єктивні), котрі є самостійними чи можуть взаємодіяти один з одним на різних етапах життєвого циклу продукції рослинництва. Також у статті особливо увагу приділено саме спеціалізації. На основі аналізу праць українських науковців з досліджуваного питання виявлено, що спеціалізація може позитивно вплинути на діяльність підприємств у галузі рослинництва за сучасних умов, тим самим забезпечивши ефективність управління витратами. Наукова новизна дослідження полягає у визначенні того, як саме спеціалізація впливає на ефективність управління витратами у галузі рослинництва, що досі не було виявлено вітчизняними науковцями. Практичне значення отриманих результатів полягає у наведенні рекомендацій, які мають забезпечити ефективне управління витратами у галузі рослинництва в умовах повномасштабної війни у контексті спеціалізації.

Ключові слова: управління витратами, рослинництво, спеціалізація, витрати, сільське господарство.

Abstract. Effective cost management is a key aspect of the activities of a modern enterprise in any industry, as it ensures the efficient use of all resources and capabilities of the enterprise, as well as an appropriate level of income from the production of products or services. With this in mind, it is important to take into account the factors that may affect the efficiency of cost management, thereby creating both opportunities for effective management and challenges that may create additional costs and negatively affect operations. A significant factor is specialisation, which has a positive impact on the formation of effective cost management in the crop production sector. In view of this, the study was relevant to find out how specialisation affects the formation of effective cost management. The purpose of the study is to determine the role of production specialisation as one of the key factors in the formation of effective cost management in the crop production sector in the context of a full-scale war in Ukraine. The study analyses the peculiarities of enterprise cost management, identifies the factors that affect the efficiency of

cost management. The factors of influence on cost management within the enterprise (technical, organisational, economic and subjective), which are independent or can interact with each other at different stages of the life cycle of crop production, are noted. Special attention paid to specialisation. Based on the analysis of the works of Ukrainian scientists on the subject, it is found that specialisation can positively affect the activities of enterprises in the field of crop production in modern conditions, thereby ensuring the efficiency of cost management. The scientific novelty of the study is to determine how specialisation affects the efficiency of cost management in the crop production industry, which has not yet been identified by domestic scientists. The practical significance of the results obtained is to provide recommendations that should ensure effective cost management in the crop production sector in the context of a full-scale war in the context of specialisation.

Keywords: cost management, crop production, specialisation, costs, agriculture.

Постановка проблеми. Одним із ключових аспектів розвитку будь-якої галузі є ймовірність появи витрат у процесі виробництва певної продукції або у процесі надання послуг. Витрати у будь-якому випадку є неминучими, оскільки виробництво супроводжується використанням ресурсів та матеріалів, робочої сили, додаткового технологічного обладнання тощо. Однак, за певних умов існує можливість зменшити витрати та забезпечити їх оптимізацію. Для цього за сучасних умов варто забезпечити ефективне управління витратами: на рівні галузі та окремих підприємств. Це забезпечить зниження рівня витрат на виробництво у загальній структурі собівартості продукції, тим самим забезпечивши також і ефективність самого виробництва. На ефективність управління витратами у межах галузі або підприємства можуть впливати різні фактори. Одним із тих факторів, що може мати суттєвий вплив у галузі рослинництва, є саме спеціалізація. В залежності від того, на чому саме спеціалізується галузь та окремі підприємства, а також від того, як саме проявляється спеціалізація, залежить рівень витрат і, відповідно, ефективність управління витратами. За сучасних умов це питання є особливо актуальним, оскільки сільськогосподарські підприємства у галузі рослинництва можуть стикатись з низкою негативних факторів, які деструктивно впливають на ефективність їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із важливих питань сучасних досліджень є забезпечення ефективного управління витратами у сільському господарстві. О.О. Довжик та С.А. Гаркуша дослідили особливості управління витратами як чинника підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств [1]. Окрім цього, у дослідженні Т.В. Іванчик висвітлені основні теоретичні аспекти системи управління витратами підприємства [2]. Крім того, роль управління витратами у розвитку підприємства досліджували також і Л.С. Іванюк та О.І. Лайко [3]. Разом з тим, досліджень, у яких було б визначено особливості спеціалізації виробництва як фактору формування ефективного управління витратами, недостатньо: лише в окремих працях спеціалізація виділяється як важливий чинник, який впливає на управління витратами. Також є праці, у яких розглядаються окремі аспекти спеціалізації виробництва. Усе це зумовлює актуальність даного дослідження, особливо за сучасних умов розвитку рослинництва в Україні.

Мета статті: визначити роль спеціалізації виробництва як одного з ключових факторів формування ефективного управління витратами галузі рослинництва в умовах повномасштабної війни в Україні.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов стан розвитку галузі рослинництва в Україні є доволі негативним, причиною чого є саме повномасштабна війна та її наслідки. Враховуючи це, виникає необхідність у вдосконаленні підходів до управління підпри-

ємствами, які виробляють продукцію рослинництва. В умовах повномасштабної війни, враховуючи усі ризики та загрози, з якими стикається галузь, вкрай важливим є саме ефективне управління витратами.

Управління витратами, згідно з О.О. Довжик та С.А. Гаркуша, є взаємопов'язаним комплексом робіт, що формують та впливають на процес виникнення і поведінку витрат під час здійснення господарської діяльності, також спрямовані на досягнення оптимального їх рівня в усіх підсистемах підприємства [1]. Окрім цього, управління витратами є управлінням собівартістю – цілеспрямованим процесом формування витрат на виробництво усієї продукції та її окремих видів [4].

Також управління витратами підприємства галузі рослинництва пов'язане з системою управління витратами. Вона є комплексом заходів, які спрямовані на максимізацію віддачі від ресурсів за умов, якщо зберігається або підвищується якість продукції. Управління витратами є цілеспрямованим процесом, першим етапом якого є визначення мети його здійснення. За сучасних умов розвитку галузі рослинництва управління витратами спрямовується на збільшення рівня прибутку підприємства за умов зниження витрат і на безпосередньо виробництво продукції, і на протидію зовнішнім загрозам, кількість і вплив яких суттєво збільшується. Окрім цього, важливими складовими управління витратами є дослідження зовнішнього середовища, внутрішнього середовища та стратегічний аналіз. На основі цього відбувається прогнозування витрат, організовується управління витратами, здійснюється планування витрат на певний період, складається бюджет витрат та організовується їх облік. За підсумками проводиться аналіз витрат та встановлюється те, наскільки цей процес був ефективним [3].

Варто зауважити, що на управління витратами у межах сільськогосподарського підприємства можуть впливати низка факторів, які є як самостійними, так і взаємодіють один з одним на різних етапах життєвого циклу продукції рослинництва. Основними факторами, які впливають на управління витратами, є [5]:

- Технічні фактори: технологія виробництва продукції, технічні засоби, що використовуються при виробництві, технічний рівень виробництва тощо;
- Організаційні фактори: розподіл праці та спеціалізація, форми організації процесів виробництва, форми та методи контролю, форми та способи транспортування продукції, зберігання, контроль якості продукції та ін.;
- Економічні фактори: вартість продукції, собівартість, ступінь підвищення продуктивності праці тощо;
- Суб'єктивні фактори: особистість працівника, його професійна підготовка, фізіологічні та емоційні особливості та ін.

Також варто виділити фактори, які можуть впливати на рівень витрат [2]:

- Чинники технічного рівня виробництва: впровадження прогресивних технологій, автоматизація виробництва, використання нової сировини, впровадження автоматизованих систем управління тощо;

- Чинники організації виробництва, праці і управління: розвиток спеціалізації виробництва, покращення організації управління виробництвом, покращення організації праці та ін.;

- Чинники, які пов'язані зі зміною об'єму, номенклатури, асортименту продукції, підвищенням її якості тощо.

З огляду на вищенаведені фактори, одним із ключових факторів формування ефективного управління витратами є саме спеціалізація виробництва. Загалом, спеціалізація сільського господарства є однією з форм суспільного поділу праці та її раціональної організації, яка проявляється у вигляді концентрації власності товаровиробників усіх форм господарювання на виробництві одного або декількох видів продукції, здійсненні окремих технологічних процесів в окремих галузях, виробництвах, підприємствах і їх підрозділах згідно з природно-економічними умовами та створеними між ними ринковими відносинами з метою підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності виробництва та умов мінімального підприємницького ризику [6].

Спеціалізація є характерною рисою розвитку сучасної галузі рослинництва в Україні. Зокрема, проявляється вона у вигляді внутрішньогосподарської спеціалізації, за якої у межах одного господарства можуть бути утворені різні бригади, які відповідають за вирощування різних культур у межах однієї ферми. Окрім цього, також розвивається галузева спеціалізація, яка пов'язана з тим, що рослинництво характеризується замкнутим циклом виробництва, оскільки сільськогосподарські культури від моменту посадки (посіву) до отримання готової продукції вирощуються на одній ділянці. У такому випадку підприємство виконує усі технологічні операції одночасно. Також характерною є постадійна спеціалізація: наприклад, виробництво насіння для посівів забезпечують одні підприємства, а вирощуванням кінцевої продукції рослинництва займаються вже інші. Дуже характерною є територіальна спеціалізація, яка пов'язана з тим, що у межах різних регіонів України в залежності від природних умов вирощуються різні види рослинницьких культур [7].

Роль спеціалізації загалом в економічній ефективності виробництва продукції рослинництва є надзвичайно вагомою. Завдяки спеціалізації підприємство має можливість вирощувати саме ті сільськогосподарські культури, які відповідають кліматичним умовам та наявним соціально-економічним факторам, і які за таких умов можна виробляти якомога більш ефективно. Відповідно, спеціалізація галузі впливає, у першу чергу, на прибутковість виробництва продукції як на рівні окремих підприємств, так і на рівні усєї галузі в цілому. Пов'язано це з тим, що якщо підприємство має усі умови для вирощування певної культури, як природні, так і технічні, організаційні та соціально-економічні, то таке виробництво продукції буде супроводжуватися найбільшим рівнем врожаю. При цьому, враховуючи наявність придатних природних умов, існує також можливість знизити рівень витрат, наприклад – на використання добрив, які будуть стимулювати ріст рослин [8].

За сучасних умов спеціалізація може позитивно впливати на управління витратами галузі рослинництва. Пов'язано це з наступними особливостями:

- Завдяки спеціалізації можливо знизити витрати на використання добрив та інших стимуляторів, які мають забезпечити збільшення обсягів виробництва продукції;

- Існує можливість зменшити рівень витрат на транспортування продукції, враховуючи те, що спеціалізація у рослинництві має галузевий характер та характеризується замкненим циклом виробництва;

- Додаткові можливості для одночасного вирощування різних культур у межах одного підприємства, що дозволяє компенсувати втрати, спричинені повномасштабною війною: підприємства галузі рослинництва, які перебувають в окупації або були зруйновані ворогом, можуть бути замінені тими виробниками, які будуть спеціалізовуватись на вирощуванні одночасно кількох видів культур, маючи при цьому усі умови для їх ефективного виробництва;

- Позитивним є вплив спеціалізації на розвиток усєї галузі в цілому, якщо виробництво певних культур також концентрується у межах великих підприємств, які мають ефективну систему управління, у тому числі і розвинену систему управління витратами.

З огляду на це, можна зазначити наступні рекомендації щодо підвищення ефективності управління витратами галузі рослинництва у контексті спеціалізації виробництва за сучасних умов:

- Збільшення обсягів вирощування сільськогосподарських культур у регіонах, де не ведуться активні бойові дії і які не страждають від ворожих обстрілів, із врахуванням їх природно-географічних та соціально-економічних умов;

- Зміна спеціалізації окремих виробників у регіонах з більш-менш стабільною ситуацією з метою зменшення витрат на виробництво та подальше транспортування продукції з регіонів, де ведуться активні бойові дії. У такому випадку підприємці мають ризик не зібрати врожай, що може призвести до ще більших витрат;

- Спеціалізація виробників у різних регіонах країни на вирощування культур, які мають високий рівень внутрішнього та експортного попиту, що дозволить також разом зі зменшенням рівня витрат на виробництво підвищити рівень прибутку від виробництва продукції [9, 10].

Висновки. Таким чином, спеціалізація є одним із найбільш важливих факторів, який впливає на формування ефективного управління витратами галузі. За умов спеціалізації галузі та підприємств у виробництві окремих типів продукції та здійснення певних виробничих процесів, існує можливість зменшити рівень витрат та збільшити ефективність виробництва продукції. Це стосується виробництва продукції рослинництва у придатних для цього природно-географічних та соціально-економічних умовах. Крім того, ефективним є управління витратами на великих підприємствах, які спеціалізуються на виробництві певних типів продукції рослинництва. Наведені вище рекомендації щодо підвищення ефективності управління витратами галузі рослинництва мають позитивно вплинути на стан галузі рослинництва в Україні в умовах повномасштабної війни.

Список використаних джерел:

1. Довжик О.О., Гаркуша С.А. Управління витратами як чинник підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 23. № 2. С. 37–44.
2. Іванчик Т.В. Система управління витратами підприємства. Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету: збірник доповідей. Вінниця. 2020. С. 2866–2870.
3. Іванюк Л.С., Лайко О.І. Управління витратами як фактор підвищення конкурентоздатності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2009. № 38. С. 265–271.
4. Радченко К. Управління витратами як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств хімічного комплексу. *Економічний аналіз*. 2010. № 6. С. 482–284.
5. Ткаченко А. М. Управління витратами – нагальне завдання сьогодення. *Держава та регіони*. 2015. № 2 (83). С. 70-74
6. Яворська Т.І. Вплив спеціалізації на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції фермерських господарств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2013. № 3 (23). С. 214–221.
7. Форми спеціалізації й методика визначення виробничого напрямку підприємства. URL: <https://buklib.net/books/30800/>
8. Соловей С.І., Соловей І.М. Вплив врожайності та спеціалізації на економічну ефективність зерновиробництва. *Бізнесінформ*. 2018. № 2. С. 186–190
9. Vakulenko V., Xiaowei L. (2022) Formation of information support system for the management of agricultural enterprises. *Economics & Education*, vol.7.3, pp. 6–11
10. Вакулєнко В., М'ялковський В., Сяovej Л. Організація системи інформаційного забезпечення управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54.

References:

1. Dovzhyk O. O. & Harkusha S. A. (2016) Upravlinnia vytratamy yak chynnyk pidvyshchennia prybutkovosti i rentabelnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Cost management as a factor in increasing the profitability and efficiency of agricultural enterprises]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*. vol. 2/23, pp. 37–44.
2. Ivanchyk T. V. (2020) Systema upravlinnia vytratamy pidpriemstva [Enterprise cost management system]. Materiali XLIX naukovo-tekhnichnoi konferencii pidrozdiliv Vinnitskogo natsionalnogo universitetu: zbimik dopovidey. Vinnytsia. VNTU. pp. 2866–2870.
3. Ivaniuk L. S. & Laiko O. I. (2009) Upravlinnia vytratamy yak faktor pidvyshchennia konkurentozdatnosti pidpriemstva [Cost management as a factor in increasing the competitiveness of an enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of Socio-Economic Research*, vol. 38, pp. 265–271.
4. Radchenko K. (2010) Upravlinnia vytratamy yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv khimichnoho kompleksu [Cost management as a factor of increasing the competitiveness of chemical enterprises]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, vol. 6, pp. 482–284.
5. Tkachenko A. M. (2015) Upravlinnia vytratamy – nahalne zavdannia sohodennia [Cost management is an urgent task today]. *Derzhava ta rehiony – Country and regions*, vol. 2 (83), pp. 70–74.
6. Iavorska T. I. (2013) Vplyv spetsializatsii na efektyvnist vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii fermerskykh gospodarstv [Influence of specialisation on the efficiency of agricultural production of farms]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu – Collection of scientific papers of Tavria State Agrotechnological University*, vol.3 (23), pp. 214–221.
7. Formy spetsializatsii y metodyka vyznachennia vyrobnychoho napriamu pidpriemstva [Forms of specialisation and methodology for determining the production direction of an enterprise]. Available at: <https://buklib.net/books/30800/> (accessed on May 7, 2024)
8. Solovei S. I. & Solovei I. M. (2018) Vplyv vrozhaivosti ta spetsializatsii na ekonomichnu efektyvnist zernovyrobnytstva [The impact of yield and specialisation on the economic efficiency of grain production]. *Biznesinform*, vol. 2, pp. 186–190.
9. Vakulenko V., Xiaowei L. (2022) Formation of information support system for the management of agricultural enterprises. *Economics & Education*, vol.7.3, pp. 6–11.
10. Vakulenko V., Mialkovskiy V., Xiaowei L. (2023) Organizatsiya systemi informatsiynogo zabezpechennya upravlinnya vitratami silskogospodarskykh pidpriemstv [Organisation of an information support system for cost management of agricultural enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*. vol. 54.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2024